

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

Науковий вісник
Херсонського державного університету

Серія
"Лінгвістика"

Випуск 24

4) частина → ціле покладено в основу кількісно найбільшої групи метонімічних утворень, напр.: взуття → ноги: *танки, чешки* 'ноги'; соматизм → голова: *череп, черепок* 'голова'; деталь приміщення → приміщення: *дах* 'будинок', *дірка* 'туалет';

5) предмет/товар → фірма, виробник. У молодіжному сленгу м. Херсона це назви взуття: *адери, пуми, найки* 'кросівки фірм «Адідас», «Пума», «Найк»'.

Метонімічне перенесення в молодіжному сленгу нерідко виконує оцінну функцію. Смыслові моделі перенесення «особа → предмет одягу, аксесуари, частина тіла, предмет, з яким доводиться мати справу за родом діяльності» дають змогу носієві сленгу виявити власне ставлення до людини, часто негативне, зневажливе, адже людина при цьому ніби стає річчю, предметом, що звужує масштаб її особистості.

У молодіжному сленгу людина, особа, особистість – один з найпопулярніших об'єктів експресивної метафоризації. Оскільки молодіжний сленг уживаний переважно в невимушеному внутрішньогруповому спілкуванні за умови комунікативної паритетності всіх співбесідників, то реалізовано настанову на простоту мовлення, його зниженість, іронічне або фамільярне ставлення до предмета мовлення, самоіронію тощо, що формує специфіку сленгової метафори: здебільшого вона зменшує цінність, значущість названих реалій в очах жаргононосця.

Метафора образна й оцінна за своїм характером, а метонімія акцентує індивідуальну рису в змісті слова. Жаргонне переосмислення майже завжди супроводжене експресивною й образною оцінкою, тому більшість жаргонних метонімічних перенесень поєднують перенесення за суміжністю й за схожістю. Власне метонімічні перенесення в молодіжному сленгу нечисленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карастойчева Ц. Българският младежки говор / Ц. Карастойчева. – София: Наука и изкуство, 1988. – 219 с.
2. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973. – 438 с.
3. Тропина Н.П. Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование: Монография / Н.П. Тропина. – Херсон: Изд. ХГУ, 2003. – 343 с.
4. Химик В.В. Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен / В.В. Химик. – СПб.: Филолог. ф-т СПбГУ, 2000. – 272 с.

УДК 811.161.2.373

Юлія Поздрань
(Київ)

ДЖЕРЕЛА «РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО СЛОВНИКА» ЗА РЕДАКЦІЄЮ А. Ю. КРИМСЬКОГО, С. О. ЄФРЕМОВА У КОНТЕКСТІ ЙОГО ДЕСКРИПТИВНОСТІ

У статті здійснено спробу систематичного аналізу джерельної бази «Російсько-українського словника» за редакцією А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова з семантичного погляду; встановлено, що основними джерелами РУСа була літературна мова поетів і письменників старшого і нового покоління, національна мова, відтворена у рукописних і друкованих джерелах, попередні словники української мови, наукова література, публіцистика та фольклорні матеріали.

Ключові слова: джерельна база словника, кодифікація, лексикографічна нормативність, дескриптивна норма.

The attempted systematic analysis of sources the «Russian-Ukrainian dictionary» edited by A. U. Crimskiy and S. O. Yefremov from semantic view is carried out in the article. The semantic analysis of sources base showed that the basic sources of RUSa was a literary language of poets

Розділ II. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць

and writers of the older and new generation, the national language, reproduced in manuscript and printed records, previous dictionaries of Ukrainian, different parts of scientific literature, materials of deeds, chronicles, charters, magazines of different maintenance.

Key words: a spring base of the translated dictionary, codification, lexicographical normative, descriptive norm.

Українські лінгвісти на початку ХХ ст. активно працювали над утримуванням й усталенням норм літературної мови та їх кодифікацією у словниках, з-поміж яких велично постає «Російсько-український словник» за редакцією А. Ю. Кримського (I, II томи) та С. О. Єфремова (III, IV томи) (далі – РУС). Проблема нормативності словника є багатоаспектною. Варто розмежовувати а) лексичну нормативність, тобто відповідність лексики, зафіксованої у словнику, мовній нормі тієї доби, у яку він був створений (а мовну норму, своєю чергою, розрізняти дескриптивну та прескриптивну); б) лексикографічну нормативність, тобто відповідність теоретичних та практичних принципів укладання словника лексикографічним традиціям.

Основну увагу ми звертаємо на лексикографічну нормативність РУСа, одним з найважливіших показників якої є джерельна база словника. Якість джерельної бази свідчить про обсяг і якість дескриптивного потенціалу словника, тобто повноту чи обмеженість *опису реальної мовної ситуації* (прескриптивна нормативність РУСа є предметом нашого наступного дослідження).

На важливості вивчення джерельної бази словника наголошували С. І. Головащук [3], А. А. Москаленко [6], Л. С. Паламарчук [7], М. М. Пилинський [8], Л. М. Полюга [9], Б. К. Галас [1; 2], І. А. Казимилова [5] та ін. Так, М. М. Пилинський акцентував на вагомому практичному й методологічному значенні вибору джерел для словника, адже від цього залежить, чи потраплять до словника не тільки окремі слова, а й цілі категорії слів; від характеру і обсягу джерел та їх використання залежить характер і обсяг самого словника [8]. Л. М. Полюга відзначав, що під час укладання різних типів словників необхідно орієнтуватися на відповідні специфічні джерела [9]. Б. К. Галас й І. А. Казимилова подають деякі методичні рекомендації щодо опрацювання лінгвістичних джерел. Зокрема І. А. Казимилова пропонує під час аналізу лінгвістичного джерела орієнтуватися на його «зовнішню» й «внутрішню» критику [5], Б. К. Галас, аналізуючи джерела різних словників, звертає увагу на листування, коментарі укладачів самого словника, критичні зауваження рецензентів щодо наповнення джерельної бази словника [1; 2].

Поза увагою науковців залишилась проблема дескриптивної та прескриптивної нормативності РУСа, яка проявляється через залучення різних тематичних груп джерел до словника, надання переваги тим чи тим джерелам. На макро- й мікроструктурному рівні інформація про джерела, що лягли в основу української частини РУСа і, відповідно, ілюстративного матеріалу, представлена неповно: у списку скорочень словника подано не всі реально вжиті джерела, скорочення розшифровано фрагментарно, не завжди подано вичерпну бібліографічну інформацію про джерело¹.

Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що встановлення кількісного співвідношення праць різних стилів і жанрів, на які орієнтувалися укладачі РУСа під час добору слів до української частини реєстру, є показником опирання словника на дескриптивну норму, тобто на фактичне вживання мови у первинних джерелах.

Метою дослідження є з'ясування характеру джерельної бази РУСа шляхом кількісного та якісного виокремлення тематичних груп джерел.

Дослідженню джерельної бази РУСа науковці приділили незначну увагу. П. Й. Горецький та Л. С. Паламарчук відзначали, що для укладання української частини реєстру словника найповніше було використано українську класичну літературу та фольклорно-етнографічні джерела, закидаючи водночас недостатнє опрацювання сучасної

¹Паралельно ми випрацьовуємо методику встановлення джерел РУСа (у співавторстві з О.М. Тищенко).

РУСу художньої літератури, періодики [4; 7]. Б. К. Галас зааналізував записи, зроблені А. Ю. Кримським на Звенигородщині, як одне з основних джерел РУСа.

У передмові до «Російсько-українського словника» упорядники зазначають, що матеріали Комісії склалися із понад 700.000 карток (з-поміж них українсько-російських близько 350.000, російсько-українських близько 400.000) [РУС, Том 1: VII]. Це свідчить про обсяжність охопленого мовного матеріалу та різноманітність його джерел, які самі упорядники класифікували за такими напрямками: «а) лексика художньої літератури української за останні 50–55 років; б) етнографічні видання; в) твори наукові, критичні та публіцистичні переважно найближчих двох десятиліттів... Чимало матеріалу дали й записи нових слів з народніх уст (по-над 12.000 карток), із сучасної преси, художньої літератури та живої мови української інтелігенції» [РУС, Том 1: VII].

У трьох томах ми виявили 357 джерел та 35106 покликань на них. З-поміж цитованих у словнику позицій виокремлюємо такі тематичні групи джерел (порядок джерел визначаємо за кількістю цитувань): художня й публіцистична література (твори поетів, прозаїків, літературознавців); матеріали польових записів; етнографічні матеріали (збірки); фольклорні матеріали; лексикографічні матеріали; періодика (матеріали альманахів, газет та журналів); наукова література; релігійна література; історичні джерела (матеріали грамот, літописів та статутів).

Дві найчисленніші групи джерел – *художня й публіцистична література* (66,5 % від усіх джерел РУСа) та *матеріали польових записів* (15,15%) – є предметом нашого дослідження в іншій розвідці¹.

У цій статті зосереджуємо увагу на решті груп джерел. Загалом вони набагато менші кількісно від перших двох, однак теж становлять науковий інтерес у контексті комплексного дослідження джерельної бази РУСа і принципів добору, використання, оформлення джерел в українській лексикографії у цілому.

Третю групу за кількістю покликань (після художньої літератури та польових записів) становлять матеріали *етнографічних збірок* – 7,79 % (2739 покликань). До цієї групи джерел належать праці, назви і автори яких задекларовані у списку скорочень РУСа. Зокрема, такі: «Историческія пѣсни малорусскаго народа» В. Б. Антоновича та М. П. Драгоманова (1,78 %), «Этнографическіе матеріали, собранныя по Полтавской губ.» В. І. Василенка (0,58 %), «Галицько-руські народні легенди» В. М. Гнатюка (0,76 %), «Матеріали по народній словесности Полтавской губерніи» П. О. Гнідича (1,16 %), «Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси» Я. Ф. Головацького (3,13 %), «Этнографическіе матеріали, собранныя въ Черниговской и сосѣднихъ ней губерніяхъ» Б. Д. Грінченка (5,84 %), «Малорусскія народныя преданія и рассказы» М. П. Драгоманова (1,89 %), «Етнографічний Збірник» (0,65 %), «Страви й напитки на Україні» З. Клиновецької (0,07 %), «Рокисіє» О. Г. Кольберга (0,1 %), «Записки о южной Руси» П. О. Куліша (2,37 %), «Пісні українського люду. Пісні про кохання» Д. К. Лавренка (0,18 %), «Малороссійскія и червонорусскія народныя думы и пѣсни» П. А. Лукашевича (0,43 %), «Обычаи, повѣрья, кухня и напитки малороссіянъ» М. А. Маркевича (0,32 %), «Українські записи» П. Д. Мартиновича (1,82 %), «Матеріали до української етнології» (0,18 %), «Українські приказки, прислів'я та інше» М. Т. Номиса (38,37 %), «О народной медицинѣ южнороссосвъ» С. Носа (0,1 %), «Народныя южнорусскія сказки» І. Я. Рудченка (12,59 %), «Збирнычокъ украинськихъ писень» А. Хведоровича (0,21 %), «Матеріали и изслѣдованія» П. П. Чубинського (12,81 %), «Гуцульщина» В. О. Шухевича (1,13 %), «Памятники гал.-русской народной словесности: легенды. Сказки. Рассказы» Ю. А. Яворського (0,62 %).

У тексті РУСа ми виявили покликання на праці М. О. Максимовича, І. І. Манжури, А. Л. Метлинського, В. П. Милорадовича, проте у списку скорочень містяться лише прізвища авторів і не зазначені назви їхніх праць. Звернувшись до списку джерел Словника за ред. Б. Д. Грінченка (далі – СлГр), виявляємо там під аналогічними скороченнями такі

¹Статтю подано до редакції журналу «Українська мова».

Розділ II. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць

праці: М. О. Максимович «Українські народні пісні» та «Сборник українських пісень», І. І. Манжура «Сказки, пословицы и т. п. записанные в Екатеринославской и Харьковской губ.», А. Л. Метлинський «Народные южнорусские песни», В. П. Милорадович «Народные обряды и песни Лубенского уезда, Полтавской губ., записанные в 1888 – 1895 г.», «Народная медицина в Лубенском уезде, Полтавской губ.», «Свадебные песни в Лубенском уезде, Полтавской губ.».

Відомо, що Словник за ред. Б. Д. Грінченка як одне із головних джерел було розписано на картки й використано під час укладання РУСа. Тож найвірогідніше укладачі РУСа й використали матеріали цих видань опосередковано, через СлГр. Проте не виключаємо, що могли бути використані й інші праці цих авторів, тому підрахунки проводимо за прізвищем автора, а не за назвою праці. Так, відповідно, на праці М. О. Максимовича припадає 1,6 % від усіх цитувань у межах цієї групи, на праці І. І. Манжури – 4,05 %, А. Л. Метлинського – 5,43 %, В. П. Милорадовича – 1,53 %.

Окрім цього, у тексті РУСа виявляємо покликання на джерела, які не пояснено у списку скорочень. Розглянувши список джерел СлГр, виявляємо там аналогічні (або майже такі самі) скорочення і пояснення до них:

Скорочення в РУСІ	Вірогідне джерело (за СлГр)	К-ть посилань (у межах групи)
<i>Иванов.</i>	«Игры крестьянских детей в Купянском уезде» Собраль П. Ивановъ	0,03%
<i>К. Кр.</i>	«Крашанка русинам и полякам на великдень 1882 року видана типом другим з додатком послідовья» П. О. Куліша	0,03%
<i>Лис.</i>	«Збірник українських пісень» М. Лисенка	0,03%
<i>Могил.</i>	«Думки и песни та ще де-що Амвросія Могили» А. Могили (псевдонім А. Л. Метлинського, тому вважаємо за доцільне підрахунки проводити за справжнім прізвищем)	5,43%
<i>Охримович</i>	В. Ю. Охримович (Твір за цитатою: <i>Наші панотці без карт були-б на смерть понудилися</i> , ще не визначено)	0,03 %
<i>Рук. Левиц.</i>	<i>Рк. Левиц.</i> «Рукопись Левицкаго – записи народных словъ, рассказовъ и пр., сделанные И. С. Левицкимъ в Киевской губ.»	0,09%

Наступну групу джерел становлять **фольклорні матеріали** – 3,62 %. Серед тих, які задекларовані у списку скорочень РУСа, виявляємо: весільна пісня (0,31 %), дитяча пісня (0,07 %), жартівлива пісня (0,07 %), купалова пісня (0,15 %), приказка (41,13 %).

Окрім цього, виявляємо додаткові джерела фольклорного матеріалу, які не ввійшли до списку скорочень словника. Це можна пояснити тим, що в тексті словника їх подано переважно без скорочень, серед них: великодня вірша (0,15 %), веснянка (0,07 %), вірша (0,15 %), вірша XVIII в. (0,15 %), вірша 1791 р. (0,07 %), галицька пісня (0,07 %), голосіння (0,07 %), дитяча гра (0,07 %), дума (4,39 %), історична пісня (0,07 %), жартівлива лайка (0,07 %), загадка (0,39 %), казка (2,82 %), колядка (0,7 %), народна пісня (0,07 %), народне повір'я (0,07 %), пісня (47,56 %), поговорка (0,15 %), пословиця (0,07 %), примовка (0,15 %), приповідка (0,07 %), прислів'я (0,31 %), солдатська пісня (0,07 %), чумацька пісня (0,15 %), щедрівка (0,15 %).

Однак для створення повного списку джерел РУСа важливо зібрати усі посилання й оформити їх відповідно до загальноприйнятих вимог.

Лексикографічні матеріали (тексти попередніх словників) займають 3,12 % від усіх джерел РУСа. Виявлено 1099 покликань на матеріали словників, серед яких задекларовані у

списку скорочень: «Словарь малорусского нарѣчя» А. Афанасьева (0,63 %), «Словарь української мови» Б. Д. Грінченка (56,86 %), «Малорусско-німецький словарь» С. Желехівського й С. Недільського (1,72 %), «Словарь Малороссійскихъ ідіомовъ» Н. Закревського (0,54 %), «Словник математичної термінології» Ф. Калиновича (0,18 %), «Словник хемічної термінології» О. Курило (0,09 %), «Опыт русско-украинскаго словаря» М. Левченка (1,63 %), «Медичний словник» (0,81 %), «Російсько-український словник правничої мови» 1926 р. (0,72 %), Слова з рукописної збірки Яворницького (0,36 %), «Словарь російсько-український» М. Уманця й А. Спілки (30,57 %), «Опыт южнорусскаго словаря» К. Шейковского (1,09 %).

У тексті РУСа виявляємо скорочення *Верхр.*, *Вх.*, *Вхр.*, які упорядники тлумачать у списку скорочень як Верхратський І. Г. Ми відносимо такі покликання до лексикографічних джерел, оскільки, розглянувши список джерел СлГр, виявляємо там 4 словники Верхратського І. Г.: «Знадоби до словаря южнорусскаго» 1877 р.; «Словарець», приложенный къ книгъ И. Верхратскаго «Про говор галицьких лемків» 1902 р.; «Початки до уложеня номенклатури и терминологіи природописної, народнеї» т. 1 – 1864р., т. 2 – 1869 р.; «Словарець», приложенный къ статьѣ И. Верхратскаго «Знадоби для пізнання угорскоруских говорів» 1902 р. [СлГр, с. 30 – 31]. Припускаємо, що укладачі РУСа могли скористуватися цими словниками як безпосередньо, так і за посередництва СлГр. Серед цитованих словникових матеріалів словники І. Г. Верхратського займають 4,18 %.

У тексті словника виявлено 2 покликання *Анн.*, які не розтлумачуються у списку скорочень. Проте, обґрунтовуючи доцільність введення до реєстру РУСа ботанічної номенклатури, упорядники у передмові згадують про праці Анненкова: «...наскільки цей матеріал увійшов уже до попередніх словників Уманця і Грінченка, що скористували відповідні праці Анненкова, Роговича та инш., настільки подано їх і в нашому Словникові» [РУС, с. VIII]. Звернувшись до списку джерел СлГр, виявляємо там аналогічне скорочення, яке автор розшифровує наступним чином: «Ботаническій словарь... Составилъ Н. Анненковъ. Новое испр., пополн. иразшир. издание. Спб. 1878» [СлГр, с. 30]. Тому вважаємо, що скороченням *Анн.* укладачі РУСа також паспортизують цитати, взяті з «Ботанічного словника», на який припадає 0,18% від цитування усіх словникових матеріалів.

Виявляємо 1 покликання *Сл. Дубр.* (0,09% від цитування усіх словникових матеріалів), яке не пояснюється у списку скорочень РУСа: *Клупп – наворотич (Сл. Дубр.) (заст.)* [РУС]. Проте в передмові упорядники згадують, що «для реєстру російських слів використані були цілком «Русско-французскійсловарь» Макарова, «Полный словарь русскаго и польскаго языка» Дубровського» [РУС, с. VIII]. Однак, як бачимо, паспортизовано навіть не цитата, а саме слово в українській частині. У «Словнику московсько-українському» В. Дубровського 1918 р., в реєстрі немає слова *клупп*, тому найвірогідніше це посилання на «Словник українсько-московський» В. Дубровського (1918 р.).

Виявляємо покликання *Геол. Сл.* та *Сл. Кміцикевича*, які не входять до списку скорочень РУСа. Припускаємо, що це «Словник геологічної термінології» П. А. Тутківського 1923 р., оскільки це був перший український геологічний словник, та «Німецько-український словник» В. Ф. Кміцикевича 1912 р. Серед цитованих лексикографічних матеріалів ці словники займають відповідно по 0,09%.

Отже, судячи з кількості покликань, словники становлять далеко не найбільшу частину джерельної бази РУСа. Але оскільки суттєву кількість цитат використано опосередковано (напр., через СлГр), майже весь реєстр укладено за попередніми російсько-іншомовними словниками, то реально частка словників як джерел РУСа є більшою.

Наступну групу джерел за кількістю покликань становлять *матеріали періодики*: альманахів, газет та журналів – 2,11 %. У тексті РУСа виявлено 745 покликань на такі видання, як: «Безвірник» (0,4 %), «Буковина» (0,13 %), «Вісті» (0,8 %), «Глобус» (0,26 %), «Громадська Думка» (2,28 %), «Діло» (0,67 %), «Дніпрова Чайка» (8,32 %), «Зеркало» (0,4 %), «Киевская Старина» (3,35 %), «Комуніст» (0,93 %), «Критика» (0,13 %), «Малорусскій літературний збірникъ» (0,4 %), «Нова Громада» (3,75 %), «Нова Рада» (11 %), «Основа»

Розділ II. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць

(22,55 %), «Пролетарська Правда» (12,21 %), «Рада» (21,87 %), «Рідний Край» (6,84 %), «Сніп» (0,67 %), «Україна» (0,93 %), «Харьковській Сборникъ» (0,67 %), «Хата» (1,07 %).

Окрім цього виявляємо 2 незадекларованих у списку скорочень варіанти скорочень *Рус. Дн.* та *Правда*. Вважаємо, що це альманах «Русалка Дністрова» (0,13 %) та газета «Правда» (0,13 %).

Різномілія *наукова література* у РУСі серед інших джерел займає 0,92% (326 покликань). Цю групу джерел розділяємо на 3 підгрупи: 1) праці, назви і автори яких задекларовані у списку скорочень РУСа; 2) праці, назви яких відновлюємо через посередництво списку джерел СлГр; 3) прізвища авторів без встановлення назв наукових праць.

До першої підгрупи належать: «Українська абетка» М. О. Гатцука (0,61 %), «Економічна наука К. Маркса» К. Кавтського (3,37 %), «Азбука комунізму» Н. И. Бухарина та Е. А. Преображенського (24,84 %), «Скотолічбник» В. К. Корольва (4,6 %), «Урядження лабораторії для виробу селекційних буряків» Ю. Любченка (0,61 %), «Мораль» Г. Наш (17,17 %), «Основні питання марксистської соціології» С. А. Оранського (0,3 %), «Бондарне виробництво» Свирського та Турченка (2,45 %), «Охорона робітників од каліцтва» Турченка (1,84 %), «Нариси з історії української мови» А. Ю. Кримського (1,53 %).

У тексті РУСа ми виявили покликання на праці А. Браунера та О. М. Огоновського, проте у списку скорочень не зазначені їх назви. Звернувшись до списку джерел СлГр, виявляємо там під аналогічними скороченнями прізвищ авторів такі праці: «Замѣтки о рыболовствѣ на р. Днѣстрѣ и Днѣстровскомъ лиманѣ въ предѣлахъ Одесскаго у. Отгискъизъ «Сборника Херс. Земства» А. Браунера [СлГр, с. 30], «Studien auf dem Gebieteder Ruthenischen Sprache von» О. М. Огоновського [СлГр, с. 37]. З огляду на це, припускаємо, що укладачі РУСа також мали можливість скористатися цими працями для пошуку ілюстративного матеріалу до української частини реєстру словника. На цитати з цих праць припадає, відповідно, по 0,3 % від цитування усієї різномілія наукової літератури.

Серед задекларованих у списку скорочень прізвищ авторів у тексті РУСа виявляємо покликання на наукові праці В. О. Гериновича (4,6 %), О. Калитовського (9,2 %), В. М. Навроцького (0,3 %), В. І. Сімовича (0,61 %), І. І. Трояновського (15,03 %), П. А. Тутківського (7,97 %).

Окрім цього, виявляємо скорочення, які не пояснюються у РУСі. Розшифруємо їх так:

Скорочення в РУСі	Вірогідне джерело	К-ть посилань (у межах групи)
<i>В. Ганцов</i>	праці з мовознавства В. М. Ганцова	0,61 %
<i>Грушев., М. Груш.</i>	праці з історії України М. С. Грушевського.	1,53 %
<i>Укр. Правопис.</i>	«Український правопис». – Харків: Державне вид-во України, 1929. – Вид. 1) ¹	0,61 %

Джерела *релігійного змісту* у РУСі займають 0,83 %. Виявлено 294 покликання на релігійну літературу. Серед задекларованих у списку скорочень творів виявляємо такі: «Біблія» (16,32 %), «Де-що про світ Божій» (2,04 %), «Еклезіяст» (6,8 %), «Євангеліє» (36,73 %), «Євангеліє Луки» (1,36 %), «Євангеліє в перекладі П. Морачевського» (5,44 %), «Святе Письмо» (25,51 %).

Окрім цього, виявляємо покликання на джерела, які не входять до списку скорочень РУСа. Розшифруємо їх таким чином:

¹Покликання виявлено у третьому випуску другого тому; другий і третій випуски були надруковані «за старим правописом... влітку 1929 року, за кілька місяців до опублікування нового державного правопису» [РУС].

Скорочення в РУСі	Вірогідне джерело	К-ть посилань (у межах групи)
Єв. Мт., Єв. Мат.	«Євангелія Матвія»	1,36 %
Кн. Іова, Кн. Йова.	«Книги Іова»	2,04 %
К. п., Псал.	«Книги Псалмів»	0,68 %
Опат.	«Оповідання з святого писання» С. Опатовича	0,34 %

Найменшу групу джерел становлять *матеріали грамот, літописів і статутів* – 0,08 %. У тексті РУСа виявлено 31 покликання на дані джерела. Серед них у списку скорочень задекларовані такі: Іпатіївський літопис (3,22 %), Статут Литовський (19,35 %), Статут Української Академії Наук (64,51 %). Окремі цитати у тексті словника паспортизуються як *Літ. Величка* та *Самовид*. Припускаємо, що це «Літопис Величка» (3,22 %) та «Літопис Самовидця» (3,22 %). Окрім цього, виявлено покликання, які подаються без скорочень і не потребують додаткових роз'яснень: Галицька грамота 1359 р. (3,22 %) та Грамота XV в. (3,22 %).

Таке співвідношення джерел у РУСі в цілому, проте в кожному томі спостерігаємо певні відмінності у кількісному співвідношенні джерел різних груп. Варто зазначити, що твори поетів, письменників та літературознавців превалюють у всіх томах. Виявлені неузгодження між формами паспортизування та списком скорочень «Автори, джерела й місцевості» у РУСі засвідчують необхідність створення уточненого списку джерел, де було б ураховано дійсно використані джерела та їхній повний бібліографічний опис.

Отже, ми встановили, що основними джерелами РУСа була літературна мова поетів та письменників старшого (більшою мірою) і нового покоління, народна мова, відтворена у рукописних і друкованих записах, попередні словники української мови. Меншою мірою (як і належить загальномовному словникові, суголосному часові) залучено різноділянкову наукову літературу, матеріали грамот, літописів, статутів, періодичних видань різного змісту. Оскільки словник покликаний був засвідчити сучасний стан розвитку літературної мови, то, на нашу думку, до джерельної бази необхідно було б залучити більшу кількість періодичних видань, але критично, ураховуючи їхню мовну якість.

Така джерельна база засвідчує інтеграційний характер цієї праці, що робить її особливо цінним джерелом дослідження лексики української мови кінця XIX – початку XX ст.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

РУС Російсько-український словник / За ред. А. Ю. Кримського та С. О. Єфремова. – Т. 1 – 3. – К., 1924 – 1933.

СлГр Словарь української мови / Зібрала редакція журналу «Кіевская Старина». Упорядкував, з додатком власного матеріалу, Борис Грінченко: У 4-х т. – К., 1907 – 1909.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галас Б. К. Важливі вияви лексикографічного досвіду А. Кримського/ Б. К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2014. – Вип. 19. – С. 28–35.
2. Галас Б. К. До характеристики джерел рукописного українсько-російського словника М. О. Руберовського / Б. К. Галас // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. – 2008. – Вип. 12. – С. 112–115.
3. Головащук С. І. А. Ю. Кримський як лексикограф / С. І. Головащук // А. Ю. Кримський – україніст і орієнталіст. – К.: Наукова думка, 1974. – 175 с.
4. Горещкий П. Й. Історія української лексикографії / П. Й. Горещкий. – К.: Вид-во АН УРСР, 1963. – 242 с.
5. Казимиrowa І. А. Історична термінографія в контексті лінгвістичного джерелознавства / І. А. Казимиrowa // Мова і культура. – 2014. – Вип. 17. – Т. II (170). – С. 265 – 272.

Розділ II. Функціональна семантика лексичних і граматичних одиниць

6. Москаленко А. А. Нарис історії української лексикографії / А. А. Москаленко. – К.: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1961. – 162 с.
7. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія (Питання історії, теорії та практики) / Л. С. Паламарчук. – К.: Наукова думка, 1978. – 203 с.
8. Пилинський М. М. З історії розвитку української лексикографії (Деякі уваги щодо джерел і реєстру «Словаря української мови» за редакцією Б. Грінченка) / М. М. Пилинський // Дослідження з мовознавства. – К.: Вид-во Академії наук Української РСР, 1962. – С. 3 – 30.
9. Полога Л. М. Структура і функції словникових статей у лексиконах різних типів // Л. М. Полога // Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. праць. – Львів, 2003. – Вип. 3. – С. 16 – 23.

УДК 81'371

Наталя Романова
(Херсон)

СЕМАНТИКА ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ В ПОЕЗІЇ НОВОВЕРХНЬОНІМЕЦЬКОГО ПЕРІОДУ

У статті здійснено спробу диференціювати реєстр «пріоритетної» сучасної німецької поезії за змістом. Особливу увагу приділено семантичним типам емотивної лексики, що постають у вигляді позитивного, негативного й нейтрального значення та дванадцяти тематичних груп: емоційний стан, назва емоцій, ознака, характеристика емоційного стану, об'єкт (носії емоційного стану), емоційна оцінка об'єктів, волюнтатив, інтенсивність вияву емоційного стану, емотивні вигукки, суб'єкт (носії емоційного стану), зміна емоційного стану, психологічний термін. Виокремлено стилістичні прийоми як репрезентанти емоційності, напрями семантичних асоціацій як активатори емотивності.

Ключові слова: емотивна лексика, емоція, поезія, семантика, символіка.

This article deals with the register of «priority» poetry differentiation in contents based on case study of the Modern German. Special attention is focused on semantics types of emotive vocabulary, that are presented in terms positive, negative and neutral meaning and twelve subject classes: emotional state, nomination of emotions, sign feature of emotional state, character of emotional state, object (bearer of emotional state), emotional estimation of objects, volition, intension of emotive state expression, emotive interjections, subject (bearer of emotional state), change of emotional state, psychological term. Stylistic methods as representatives of emotionality and ways of semantic associations as activators of the emotivity are singled out within this article.

Key words: emotive vocabulary, emotion, poetry, semantics, symbolism.

Хронологічні рамки нововерхньонімецького періоду залишаються дискусійними попри час і простір [3, с. 36–42]. Так звана «класична» періодизація апелює до «відкритого» вододілу: 1650 – сьогодні [8, S. 18]. Згідно з наведеною хронологією семантика емотивної лексики актуалізується у поезії протягом кількох століть (364 роки), пов'язана з позамовними й мовними чинниками.

Позамовними чинниками вважаємо, насамперед, когнітивну («типи художньої свідомості й види поетичного мислення» [2, с. 7]) і психологічну («психічні переживання», «емоційна пам'ять», «чуттєві здібності», «творче вживання в об'єкт зображення», «свостережливість», «сила творчої уяви» [4, с. 32–34]) діяльності людини та національні особливості поезії.

Мовні чинники охоплюють зміни в історичному розвитку мови, зрушення у семантиці лексичного фонду, тенденції у поетичному мовленні, породжені специфікою конкретного літературно-стильового напрямку.

Не має жодного сумніву, що семантика досліджуваних мовних одиниць корелює із граматичними розрядами слів: повнозначними й неповнозначними частинами мови. При цьому повнозначні частини мови – емотивні іменники, емотивні прикметники, емотивні